

ԷԴՈՒԱՐԴ ԽԱՉԻԿՅԱՆ

ԳՐԱՎԱՃԱՌԸ

Վերակ
Պատմվածքներ

Երևան 2017թ.

Ներածություն

«Մենա Ֆրանկի օրագիրը» 20-րդ դարի ցեղասպանություններից մեկի՝ Հոլոքոստի մասին պատմող ամենաազդեցիկ փաստաթղթերից է: 1947թ. -ին առաջին անգամ հրատարակվելուց հեղտ այն ընթերցվել է միլիոնավոր մարդկանց կողմից՝ դառնալով ոգեշնչող վկայություն մարդկային կամքի անխորտակելի բնույթի մասին: Այս պարզ, մանկական օրագրի մեջ լավում է միլիոնավոր անմեղ մարդկանց անժամանակ ընդհարված ձայնը, թերևս հենց սա է պատճառը, որ փաստերեքանյա աղջկա խոսքը հասավ ընթերցողին և սիրվեց աշխարհի բոլոր ծագերում...

Սույն հրատարակության մեջ տեղ են գրել օրագրից այնպիսի հատվածներ, որոնք ներառված չեն եղել նախկինում: Ընտրիվ այդ լրացումների՝ ընթերցողը կարող է ավելի խորը թափանցել Մենայի աշխարհ, ավելի մանրամասն հասկանալ այս ընդանիքի և նմանափոխ հազարավոր ընթանիքների կյանքը, ողբերգությունը, հույզերն ու հույանքը պատմության այդ ժամանակահատվածում:

«Մենա Ֆրանկի օրագիրը», լինելով իր տեսակի մեջ յուրահատուկ նմուշ, հիրախի կարելի է համարել անցյալի դեպքերը ականադրեսի պես համակողմանի ընկալելու բացառիկ հնարավորություն: Այս օրագիրը կրագանքների, դրանց հասնելու ճանապարհի, ջախի ու կորստի պրանքում գրած հարսրերական երջանկության, մարդու ու նրա պայքարի մասին է: Իսկ այդ պայքարը երբևք չի վերջանում:

ՄՊԻՏԱԿ ԳԱՅԼԸ

Կիր նոր տարվա գունին ծորթեց ձեռածիկ բակում, ապա ար- նաթաթախ տարած խոհանոց: Մինչ խնամքով լվանում էր, թվաց՝ մեկն անդեռ հետևում է, բայց երբ շրջվեց՝ ոչ ոք չկար: Իսկ պա- կաստմիտ ազան արդեն բակում էր ու, հայացքը քոթուկին հա- ուած, նայում էր՝ ինչպես է լերդանում արյունը: Բուպեներ առաջ, երբ ցանկապատին հենված գայելում էր բուսոյ արեամուտը (կար- ժիրը ծիակ գույնն էր, որ ներսում զգացումներ էր արթնացնում), ցնցվեց ժահագույժ ծղրտոցից, բայց երբ քայլեց ծայնի ուղղությ- յամբ, խոնկորն անուպասելի սսկվեց:

Մասը թաթախեց արյան մեջ, տարած շուրթերին, հետո քո- թուկի մեջ խրված դանակն հանելով՝ բերեց փայտը՝ պարունա- կությունը բերանը դնելով: Ու այդ ժամանակ էր, որ լսեց ծանոթ ունոցը: Մի պահ քարացավ, չդադրելու նայեց կամրջի կողմը, ա- պա շարունակեց ծամծմել թեփախառն արյունը:

Սպիտակ Գայլին առաջին անգամ տեսել էր այն օրը, երբ հոր հետ վերադառնում էին գարրնոցից: Արդեն հին, փայտե կամրջի վրա էին, երբ նժույզն անուպասելի խրտնեց ու ծառս լինելով չպրտեց տախտակամածին: Հայրը գլխիվայր գետնին դարնվելով հոգեվարքի մեջ թպրտաց, իսկ ինքը ուշաթափվելուց պահ առաջ տեսավ գայլի թախծուտ աչքերը, զգաց ուունդերը լցվող արնահո- տը...

Հին, միջնադարյան կամուրջը տեղացիները «Մատանայի գուռ» էին կոչում, որովհետև նրանի տարիներին Բիթլիսից գաղթած որբ աղջնակը՝ նորիբուն Մանեն, ապա և ծխական քաշանան ինքնասպանություն էին գործել՝ կամրջից նետվելով: Արոշ ձերեր այդ դեպքերը շաղկապում էին իրար, թեև ոչ ոք չէր իմանում բուն պատճառը, իսկ դարերի գոհվելուց (քաշանայի կրեյ որդին էր) ու նրա անչափահաս աղայի գեղեցուց Հետո Հնարավորինս խուսափում, շրջանցում էին կամուրջը: Հետո մեկը մյուսի հետեից մահացան քաշանայի հարազատները, և գյուղն ինքն իրենից խորթացավ: Աստվածամթոզ այդ վայրից սկսեցին Հեռանալ շենի ֆահեյները, ու այն գատարկվեց, ինչպես մարգագաշտը՝ խաղից Հետո:

Տեղացիները չէին սիրում շոշափել այդ հարցը, բայց մտան ցուրտ կրեկոներին, վառարանների շուրջ իրար գլխի հաճաքվելիս, քչփչալով պատմում էին կամրջատակից լսվող զարհուրելի տեքոցների, լուսնյակ գիշերներին գյուղի մերձակայքում թափառող սպիտակազգեստ Մաննի մասին, թեև ոմանք նույնացնում էին նրան հրեշամին գազանի Հետ, որի սրտակեղեր ոտնոցը լավում էր մահաժամերին...

Կինը խոզի որովայնը բացել ու ասպակելուց առաջ ներսում գազար, սխտոր ու կլոր պղպեղ էր շարում, երբ նորից թվաց, թե հետևում են: Շրջվեց՝ տղան էր, կանգնել էր թիկունքում դատարկ հայացքը եղյամապատ պատուհանին:

– Մտի՛ր սենյակ, հիմա կգամ:

Ննթաղրեց, թե որդին տեսել է մորթվող խոճկորին, գիտեր՝ ինչպես է արյունից դրդոյում: Մի տեղամ բաճոյ ընթիսի էր հաճանոց մտած հսկա շան գանգը, ապա գյուղով մեկ Հետապնդել

ԱՐՁԱՅԻՆ ՎԵՆԴԵՏԱ

Արփիայույսը թեք բնիկ, ծիածանիկ էր փոքրիկ ջրվեժը, որը փրփրակալած գազավիժուժ էր յոթներանգ շողարձակելով: Կամարն առես կինոսրահի ճերմակ կտավի վրա քարայնած կազր լիներ, որ թրթուժ էր, բայց անզից չէր շարժվում:

Գորշագլուխ, գեղեամսրթ արու արջը, որ նոր-նոր էր զգում իր ջահել, կենսառատ մարմնի ուժն ու եռացող արյան հոսքը պրկվող, հուժկու մկաններում, ջրվեժի տակ ձուկ էր որսում՝ բրդոտ պարանոցից կախված զանգի ձայնով խրտնեցնելով, իսկ հուժկու թաթի չլմփոցով խլացնելով պտավոր, արծաթավուն թեփուկներով կարմրախոյտի քոչվոր գտառը, որ գետակը բերում էր հեռավոր լճից: Իսկ գանգը կախել էր նախապան տերը, երբ ինքը ղեռ չորս ամսական էր: Ասհմանամերձ գյուղի մեծերը մի երեկո հավաքվել էին սպանված դռչի գլխավերնում, իսկ որսորդ Ավանն ասել էր.

— Լա՛վ, թող մեա, ձեռնասուն կենդանի է, բայց վզից գանգ պիտի կախենք. Հայկո՛, որ գյուղի կնանիքն ու էրեխերը հեռվից հեռու մոտենալը իմանան, որ հանկարծակի լեղաճաք չլինեն, ու բակապա՛հ չներն էլ վախից գիվոտելով չկորեն կապն և գելերի բաժին չգառնան...

– Ազի՛, էդ Հո արջի գլխին պատիժ կըսունա՛ ս՛նց է որս անելու...– ընդզիկ էր գլուզի ամենատարեցը՝ Զարգանդ գային:

– Տնայեն, – քաշ-քաշ ծիծաղել էր Ազնաը՝ որսորդական շան գլուխը շոյելով:– Նապաստակի բախտը վաղ թե ուշ դեմ է անում աղվեսի ծանրերների՝ արջը ճագա՞ր է, ի՛նչ է: Հասած տանձ ու մոշ կուտի, երբեմն էլ՝ մեղր, ուժի՞ց պիտի վախենա: Հա՛, էդպես Համ մենք Հանգիստ կլինենք, Համ ինքը՛ ապահով...–

– Նապաստակներն սպրուսւմ են աղվեսի մշտաբխուն պատկերն աչքերում...– մտախոհ ձորագրել էր Զարգանդը:– Իրո՛ք, արջն էլ ճագար չէ:

Որոշեցին, և Հաջորդ օրը վղից կախեցին նիկկլաթափ մի գանդ...–

Կերուկուշտ արջի որովայնը տոզեց-կլուրացավ, Հոգնեց որս անելուց և Հերթական կարմրախոյար երախում գուրս եկավ գետափ, փլվեց կաղնու օտվերում, ապա բերանից ցած գցելով ձկանը՝ սկսեց Հետեւել, թե ինչպես է թպրտում խոտերին՝ պուշը դեռ ու գեն գարկելով:

Արնը Հանելիորեն տաքացնում էր կիսափակ կողերը, և կենդանին աննկատ մրափեց՝ նիրհի մեջ մազմզոտ ականջները ստեպ-ստեպ շարժելով: Իր կարճ կյանքի սկզբում աշխարհն ընկալում էր ծաղկի առէջին անշարժացած մեղվի հիացումով, մինչ այն օրը, երբ գլխին փլվեց շաբաղես գիպվածը՝ ապրվելիք կյանքը ասկնուժրա անելով:

... Մայրն առաժոտ ծեղին դուրս եկավ անձավից ու այլևս չվերադարձավ: Հիշեց սարսափազդու հրացանի տրաքոցը՝ ոնց էր ինքը վախժորած ծիկրակուժ քարանձավից, և թե ինչպես էր սպիացեմ երկոտանին ձեռքի փայլուն ծանրով բերթում մոր գեռ տաք մարմինը: Եվ ուսնդերում մնաց այդ օտար զագանի ու քիթ